

КОНКУРЕНТНА СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВНА ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Стратегічний розвиток України значною мірою залежить від місця, яке зможе зайняти її промисловий комплекс у системі міжнародного поділу праці, від конкурентної стратегії держави. При цьому промислова та зовнішньоекономічна політика держави мають бути тісно пов'язаними та спрямованими, передусім, на підвищення ефективності й конкурентоспроможності промислового виробництва.

1. Промисловий розвиток України протягом останнього десятиліття

Промисловий комплекс України є пріоритетною галуззю національної економіки. Вона забезпечує ключові інтереси країни, її безпеку, підтримує культурний та соціальний рівень життя нації. Саме цей сектор створює майже половину ВВП країни та забезпечує чверть усіх зайнятих у галузі економіки робочими місцями. Промисловість є активним агентом зовнішньої торгівлі України. Її експортно-імпорتنний оборот дорівнює майже 80 % валового випуску промислової продукції, що дозволяє країні одержувати близько двох третин її валютних надходжень. Однак, аналіз стану промисловості у 1992—1999 рр. свідчить про те, що її розвиток протягом останнього десятиріччя відбувався хаотично, без визначення і дотримання державних пріоритетів, відсутності державної промислової політики. Ці роки можна назвати періодом спроб і помилок, коли перехід до ринкових відносин відбувався шляхом прискореної лібералізації як внутрішніх, так і зовнішніх економічних відносин. Ігно-

рування національних особливостей стану ринку та механічне використання у макроекономічній політиці різноманітних непослідовних заходів призвело до обвальної інфляції, різкого спаду виробництва та втрати контролю над економічною діяльністю в країні. В економічній стратегії середньострокового розвитку країни не було враховано впливу системних факторів, що приходять у дію при переході економіки від централізованого планування до ринкової орієнтації і визначають основний вплив на розвиток виробництва. Мова йде про: а) нечітке визначення нормативними документами вимог ринку до економічної діяльності (відсутність дієвого законодавства про банкрутство, можливість лобіювання дешевих кредитів і бюджетних субсидій тощо); б) затримку в розподіленні прав власності; в) різку лібералізацію цін і зовнішньоекономічної діяльності без одночасного надання державних послуг щодо маркетингу зовнішніх ринків, підготовки кадрів підприємств по управлінню ринковими сегментами розвитку; г) відсутність регуляторної політики і дієвого антимонopolного законодавства; д) політичну не-

спроможність утримати старі ринки збуту та інше. Вказані фактори притаманні всім перехідним економікам, які переживають значні системні зміни в ході трансформаційного процесу, але в Україні вони були поглиблені невизначеністю економічної та політичної обстановки. Це змушувало громадян та підприємства займати очікувальну позицію і призводило до затримки прийняття рішень щодо розвитку нових видів діяльності.

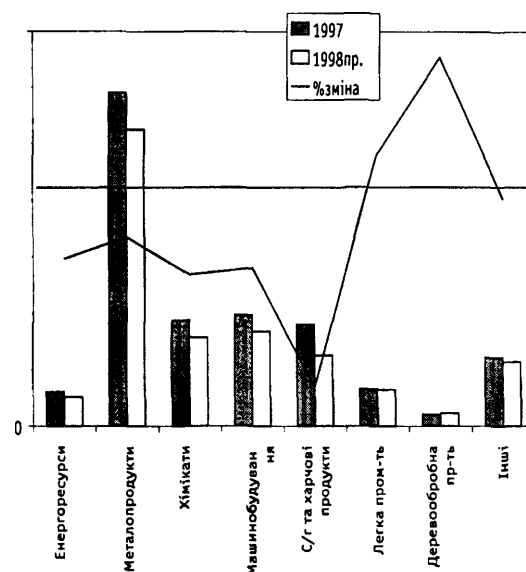
Заходи промислової політики за цих умов виявились надто слабкими для подолання спаду виробництва, який за цей період досяг більше 50 % від рівня 1990 р. Зазнала деформації і галузева структура виробництва, але не в бік її технологічного вдосконалення: в процесі жорсткого цінового пристосування зростала частка галузей паливно-сировинного комплексу, а частка товарів кінцевого споживання — продукції машинобудування та металообробки знизилась майже удвічі, легкої промисловості — в 7 разів. Переживають спад галузі виробництва матеріалів — хімічних та нафтохімічних, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості. У найгіршому стані опинився сектор виробництва товарів народного споживання, частка яких у загальному обсязі промислової продукції знизилась із 31 % до 20 %. Годі й говорити про стимулювання інновацій у промисловому виробництві, оскільки фінансування науки впало з 3,1 % від ВВП у 1990 році до 1 % від ВВП 1999 року. Скоротилося виробництво найважливіших видів прогресивної промислової продукції, а саме: киснево-конверторної сталі, електросталі, листового прокату, прокату із зміцнюючою термічною обробкою, обсадних високоміцних труб, синтетичних смол і пластичних мас на основі полівінілхлориду, полістиролу та їх співполімерів, роторних і роторно-конвеєрних ліній і комплексів, деревостружкових та деревоволокнистих плит. Значних масштабів набуло фізичне і моральне старіння основних промислово-виробничих фондів. У більшості галузей їх амортизація наближається до 60 %, але в галузях чорної металургії, хімічної, нафтохімічної та харчової промисловості цей рівень, за експертною оцінкою, навіть перевищує 70%.

За таких умов внутрішнього виробництва погіршилась структура експортної продукції промислового сектора. Зросла частка сировини та напівфабрикатів, повторюючи тенденцію внутрішнього промислового виробництва. Суттєво погіршилась ситуація з експортом продукції машинобудування, яка супроводжується поступовою втратою традиційних експортних ринків. Експерти пояснюють таку тенденцію недостатньою конкурентоспроможністю українських товарів, відсутністю умов для поліпшення їхньої якості, значною монополізацією ринків, відсутністю закону про банкрутство та послідовної політики уряду щодо внутрішніх та

зовнішніх інвесторів. Крім цих прорахунків внутрішньої державної політики, національний виробник не захищений від зовнішньої конкуренції та не має змоги отримувати інформацію щодо економічного стану та розвитку конкуренції на товарних ринках.

2. Конкурентна стратегія держави

За умов скорочення внутрішнього попиту на промислову продукцію вагомим чинником оздоровлення економіки може стати розвиток її експортного потенціалу. При спаді промислового виробництва за останнє десятиріччя обсяг експорту промислової продукції зріс, але переважно за рахунок сировинних галузей промисловості. Спектр зовнішнього ринку розширено шляхом збільшення експорту в країни з традиційно ринковою економікою: Австрію, Грецію, Єгипет, Іран, Іспанію, Китай, Німеччину, Сирію, Туреччину та деякі інші. Однак, імпортуючи значні обсяги енергетичних ресурсів, Україна при цьому використовує їх переважно для виробництва первинної сировини і напівфабрикатів, тобто головного експортного товару, реалізуючи його майже без прибутку для власної економіки.

Джерело: Держкомстат.

Змінити ситуацію та експортувати продукти кінцевого споживання не дозволяє низька конкурентоспроможність національного виробника. Тому основним завданням промислової та зовнішньоекономічної політики України має стати розробка заходів і макроекономічних умов щодо її підвищення. Більшість дослідників та міжнародних експертів пропонує для України стратегію збереження політики протекціонізму щодо розвитку пріоритетних галузей та виробництв, на якій базуються конкурентні стратегії розвитку промислово розви-

нутих країн. Для реалізації конкурентної стратегії України у світовому співтоваристві потрібно вирішити наступні завдання:

- Вивчити фактори ефективної конкуренції в секторах національного ринку та відповідних галузях інших країн.
- Провести реструктуризацію підприємств і прискорити таким чином розвиток конкурентоспроможних галузей.
- Підвищити ефективність використання національних ресурсів, зменшити енергомісткість продукції.
- Прискорити інституційну трансформацію економіки.
- Досягти об'єднання інтересів приватного та державного секторів.
- Розвивати ринкову інфраструктуру, налагоджувати роботи щодо підвищення кваліфікації спеціалістів з питань конкуренції.
- Вдосконалювати і стабілізувати нормативно-правову базу конкуренції з метою її відповідності світовій практиці.

При реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності національного виробника уряд повинен відмовитись від надання прямих та прихованих субсидій збитковим підприємствам, що, за визначенням, матиме протилежний від бажаного ефект. Натомість необхідно подбати про рішуче покращення регуляторного клімату з метою створення сприятливого інвестиційного середовища. Враховуючи світові парадигми розвитку, Україна при розробці стратегії розвитку промисловості повинна орієнтуватись на високорозвинуті країни, головними статтями експорту яких є високі технології, а не сировина, адже перша згадана орієнтація дозволяє отримувати набагато вищі прибутки на міжнародних ринках, стимулювати інноваційну діяльність внутрішніх виробників та підвищувати добробут країни, використовуючи національні природні ресурси для задоволення власних потреб. Таким чином, пріоритетні галузі одночасно перетворюються на експортні, що вимагає від більшості агентів української економіки переглянути своє ставлення до експортної діяльності. Нині вона дуже часто розглядається як можливість швидко отримати доходи у грошовій формі, оскільки число останніх є надзвичайно обмеженим у реальному секторі. Тому вивозиться саме та продукція, виробництво якої не потребує значних витрат на технологічний цикл. Крім того, експортери працюють за умов постійної зміни правил гри і не можуть розраховувати на постійний рівень доходу.

В цілому стратегія розвитку промислового сектора України на довгострокову перспективу має передбачати як стимулювання розвитку промисло-

вого експортного потенціалу України, так і забезпечення потреб внутрішнього ринку у промисловій продукції, базованого на розширенні внутрішнього попиту держави, суб'єктів господарювання і населення. Виходячи з цього, індустріальними чинниками економічного росту можуть бути ті промислові об'єкти, які виробляють товари та послуги, що мають ринки споживання і здатні активізувати роботу значного кола суміжних виробництв. Ми ще сьогодні, незважаючи на фінансову й економічну кризу, маємо науковомісткі та високотехнологічні виробництва переважно експортної орієнтації, де Україна вже зарекомендувала себе як лідер світового науково-технічного прогресу і має певний науково-виробничий потенціал для забезпечення та посилення ринкових позицій у міжнародному розподілі праці. Мова йде про галузі та окремі виробництва з розробки ракетно-космічної техніки та літакобудування, особливо важких транспортних літаків та авіаційних двигунів, суднобудування, верстатобудування, а також мікроелектроніки, систем зв'язку (особливо оптиковолокнистих і телеграфії), електротехніки, приладобудування, виробництво деяких видів продукції легкої і харчової промисловості тощо. Крім того, ми маємо галузі виробництва, за рахунок яких Україна здатна вийти на рівень світових досягнень, що забезпечать їй конкурентні переваги на світовому ринку. До них належать науково-технічні та виробничі напрями розробки нових матеріалів і технологій їх обробки, біотехнології, фізики низьких температур, ядерної фізики, електрозварювання, космічної технології, нових джерел енергії, екологічного захисту, технології комунікації тощо.

Для забезпечення розвитку цих стратегічних пріоритетів, державна промислова політика в довгостроковій перспективі має бути спрямована на:

- подолання кризових явищ у промисловому виробництві, забезпечення життєспроможності промислових підприємств — "точок зростання" вітчизняної промисловості, розробку та поетапне впровадження конкретних заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національного виробництва;
- прискорення структурної перебудови промисловості в цілому, галузей та підгалузей, реструктуризації окремих виробничих комплексів і підприємств, а також засобів керування промисловістю, децентралізацію і розвиток вертикальних та горизонтальних промислових зв'язків;
- подолання енергетичної кризи, всебічний розвиток енергозберігаючих технологій із загальним зниженням енерго- та ресурсоемності виробництва, в тому числі першочергово — у базових галузях промисловості;

- диверсифікацію військово-промислових виробництв, які втратили оборонне значення, вивід надлишкових потужностей та створення у ВПК замкнених циклів виробництва військової техніки;
- переорієнтацію промислових підприємств на виробництво продукції з використанням власної ресурсної бази та наскрізних технологічних ланцюжків;
- вивід зайвих потужностей у базових галузях промисловості, оновлення та модернізацію виробничих фондів, впровадження нових технологій зі сприйняттям світових науково-технічних досягнень та виходом на сучасний мобільний рівень технологічної культури;
- збереження й подальше нарощування експортного потенціалу, захист національних товаровиробників на внутрішніх та зовнішніх ринках;
- підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпечення високої якості та дизайну продукції, освоєння її прогресивних видів, придатних для експорту й імпортозаміщення;
- розвиток виробництв для потреб власної міжгалузевої та внутрішньогалузевої кооперації і системи виробничого сервісу для підвищення збалансованості економіки та зменшення зовнішньої економічної залежності України;
- вирішення екологічних питань шляхом розвитку технологій мінімізації забруднення, відновлення навколишнього середовища та утилізації відходів, які включають дезактивацію, утилізацію і захоронення радіоактивних відходів, токсичних речовин, ракетних палив та боєприпасів; утилізацію, переробку та використання промислових і побутових відходів; очищення питної води, водойм, підземних та стічних вод від технологічних забруднень.

Ці завдання можуть бути вирішені за умов концентрації фінансових ресурсів і фондових активів на найефективніші напрями промислового розвитку, які забезпечують або швидко окупність вкладених коштів, або можливість входження у світові ринки. Це можливо при здійсненні всього комплексу заходів по стимулюванню попиту внутрішнього і зовнішнього потенційного інвестора, а також при посиленні ефективності управління державним майном.

3. Кластерна модель промислового розвитку як основа успішної реалізації державної конкурентної стратегії

Успіх конкурентної стратегії України значною мірою залежить від розвитку зовнішніх зв'язків з іншими державами. Зважаючи на існуючу структуру розподілу експорту України між країнами-партнерами (з найвищою часткою експорту до країн СНД та Балтії), державі слід зосереджуватись не

лише на розширенні кола партнерів, а й на удосконаленні зв'язків з традиційними імпортерами національної продукції. Актуальність цього аспекту промислової та зовнішньоторговельної політики останнім часом навіть підвищилася через те, що в структурі експорту товарів з України доля країн колишнього СРСР скоротилася з 55,2 % до 40,8 %. Тому необхідно в зовнішньоторговельній політиці посилити роботу щодо взаємної узгодженості ставок імпортних тарифів і методів нетарифного регулювання, політичної і дипломатичної підтримки промислового експорту, сприяння формуванню спільних підприємств з виробництва і збуту експортної продукції на зовнішніх і власних ринках, лібералізації зовнішньоекономічних відносин з найбільшими торговельними партнерами. Однак, через значну технічну неготовність підприємств і держави (відсутність професійних менеджерських кадрів та інформаційної підтримки держави щодо стану зовнішніх ринків і напрямів зовнішньоторговельної політики, неготовність фінансових інститутів до роботи на міжнародних фінансових і фондових ринках) до діяльності в умовах світової конкуренції, сьогодні неможливо досягти повної лібералізації зовнішньоекономічних відносин навіть у регіонах великої ділової активності України (Росія, інші країни СНД, колишні країни РЕВ та Чорноморського регіону). Це значно ускладнює реалізацію державної конкурентної стратегії.

Серед можливих варіантів розв'язання цієї проблеми є застосування кластерної моделі розвитку промисловості, яку уряд повинен врахувати при розробці курсу промислової політики. Коротко зауважимо, що кластерна модель розвитку промислового комплексу — це модель співробітництва підприємств однієї галузі у регіоні або за технологічним виробничим ланцюгом, що дозволяє об'єднаним у кластер підприємствам легше пристосовуватись до змін зовнішнього середовища, розподіляти між собою витрати й доходи, спеціалізуватись на виробництві конкурентоспроможних товарів, витратити порівняно менше коштів на впровадження інновацій та ефективніше використовувати залучені інвестиції. Серед усіх моделей розвитку промислового сектора ця модель видається найефективнішою ще й тому, що вона не потребує значного зовнішнього втручання в діяльність кластера, в межах якого створюється значна кількість робочих місць та висока додана вартість не за рахунок низької заробітної платні, а під час виробництва конкурентоспроможної продукції.

Для реалізації стратегії розвитку промислового потенціалу країни на основі кластерів держава повинна здійснити відбір стратегічних одиниць і ланцюгів суміжних виробництв, які забезпечують розвиток державних стратегічних пріоритетів, визначених рішеннями органів державної виконавчої і

законодавчої влади. За такого підходу коло промислових одиниць, які можуть бути віднесені до сфери корпоративного управління держави, стає обмеженим, ефективнішим і керованим. Але саме ці промислові об'єкти можуть стати реальним активом перспективного розвитку. Такий підхід дозволить сформувати депозитарій активів за технологічними ланцюгами, під які держава зможе залучати необхідні фінансові ресурси для санації, розвитку і підвищення ліквідності активів підприємств. Прийняття такої моделі промислового розвитку також сприятиме значному підвищенню ефективності управління державним майном за рахунок концентрації функції управління, фінансового ресурсу й активів у руках одного органу управління, а також підвищить інвестиційну привабливість українських господарюючих суб'єктів.

Для ефективного функціонування кластерів необхідна концентрація фінансового капіталу і матеріальних активів під реалізацію державної політики у стратегічних сферах економічного розвитку. І йдеться не лише про концентрацію фінансових ресурсів держави, а й про створення організаційних структур (холдингів, ПФГ, об'єднань), які б забезпечували наскрізне управління по всьому технологічному ланцюгові. Держава повинна стати ефективним менеджером по акумуляції ресурсів для підвищення ліквідності активів, що перебувають у сфері її управління. Корпоративне державне управління має передбачати створення рамкових нормативних умов для активізації корпоративних фінансів, як внутрішніх так і зовнішніх.

Система кластерів і корпоративного управління технологічним виробничим ланцюгом дозволить легше проаналізувати структуру собівартості кінцевого продукту і напрацювати підходи до ефективнішої реструктуризації підприємств (під виробництво кінцевого продукту), предметніше підходити до політики протекціонізму і визначення критичного імпорту, ефективніше залучати інвестиційні ресурси.

Структуроване управління фондовими активами також сприятиме проведенню активної інвестиційної політики і цілеспрямованіше використовувати інвестиційні та фінансові ресурси відповідно до визначених державою пріоритетів. Ефективний інвестиційний менеджмент можливий за консолідації інвестиційних портфельів і визначенні стратегії бізнес-розвитку крупними управляючими пакетами акцій, спрямованої на підвищення ліквідності активів підприємств. Під таку стратегію можуть бути залучені ресурси як зовнішніх інвесторів так і банківської та парабанківської системи України і заощаджень населення, а також бюджетні кошти держави як стартовий гарантійний ресурс під виконання першочергових завдань індустріального розвитку. Експортній орієнтації підприємств

міг би сприяти також механізм надання урядом передекспортних гарантій виробникам конкурентоспроможної продукції під контракти з іноземними замовниками, а також спрямування емісійних коштів виключно на довгострокове кредитування експортних (конкурентоспроможних) проектів на конкурсній основі (тендерах).

Для реалізації державної конкурентної стратегії щодо розвитку промислового потенціалу країни і збереження галузей високих технологій необхідні фінансові та інвестиційні ресурси. Як відомо, важливим джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів для урядів, корпорацій і банків є ринок капіталів. Якщо грошовий ринок надає високоліквідні засоби переважно для задоволення короткострокових потреб, то ринок капіталів забезпечує довгострокові потреби у фінансових ресурсах. Враховуючи те, що в Україні на даному етапі розвитку держава є одним з основних власників фондів активів, від ефективності її управління цими активами значною мірою залежить реалізація стратегії економічного зростання у середньостроковій перспективі.

Міркування про можливість "лікування" наших підприємств лише за рахунок зовнішніх інвестицій безглузді і не тільки через велику кількість "захворюваних". Якщо враховувати логіку поведінки інвестора (а він прагне вкладати гроші тільки в те, що принесе найбільший прибуток при мінімальному ризику), то основній масі наших підприємств, які мріють звестися на ноги за рахунок зарубіжних грошей, поки розраховувати нема на що. Це ж стосується і внутрішніх інвестицій, бо звертатись до інвестора є сенс лише після підготовки підприємства до прийняття інвестицій: спочатку — відповідний рівень менеджменту і стратегія розвитку, потім — опрацювання схем фінансування та інвестицій. Цієї ж послідовності слід дотримуватись і тоді, коли ставиться мета вигідно продати підприємство чи створити СП на умовах, які не зачіпають гідність продавця.

Щоб досягти такого високого рівня менеджменту, в тому числі і при управлінні державним майном, необхідно вишукати ресурси для підвищення ліквідності активів підприємства та їх інвестиційної привабливості, що часто пов'язане з проведенням його реструктуризації. Щоб мати гроші, не обов'язково ставити підприємство в чергу за іноземними інвестиціями. Аналогічного результату можна досягти за рахунок емісії акцій, переступки капіталу, довірного керівництва державною частиною акцій, продажу нерухомості, організації спільної діяльності тощо.

При наявності потреби у значних ресурсах для технічного і технологічного переозброєння підприємства, можливі зміни організаційно-правових форм підприємства, злиття з іншими підприємств-

вами чи розукрупнення. При злитті повинна бути перевірена сумісність корпоративних культур підприємств, що зливаються, можливість розробки загальної стратегії розвитку і механізмів сполучення їхніх інтересів. Розукрупнення — основний засіб підвищення відповідальності підприємства за рахунок наближення стимулів до виробників, спосіб диверсифікації фінансового ризику, підвищення гнучкості, зниження розміру інвестицій.

Такі зміни пов'язані як з загальноекономічною стратегією промислової політики держави і її економічною безпекою, так і з відповідними капіталовкладеннями, необхідністю пошуку стартових фінансових ресурсів для підвищення інвестиційної привабливості підприємства. На жаль, протягом останніх восьми років трансформації української економіки держава геть розгубила свій інвестиційний потенціал: ресурси бюджетів усіх рівнів надзвичайно звужені і спрямовуються в основному на фінансування соціальних потреб. На інвестування виділяються дуже обмежені фінансові ресурси, але і їх використання вельми неефективне із-за значної розпорошеності по великому колу підприємств і програм. У державі фактично немає інвестиційної політики.

В умовах гострого бюджетного дефіциту, практики "дорогих грошей", прискіпливого контролю за монетарною політикою з боку міжнародних фінансових організацій державі конче необхідно виступити неінфляційні джерела для цільового інвестування. Проблема ця комплексна і принципово не може мати простого рішення, яке задовольнило б усі зацікавлені сторони. Необхідний компроміс багатьох сторін, що може базуватися на мінімальних змінах у вже існуючих економічних умовах, інфраструктурі фондового ринку та правовому полі.

Загальні потреби промисловості в інвестиціях для реалізації першочергових проектів складають декілька млрд грн. Очевидно, що забезпечити одночасно всі напрямки необхідними обсягами інвестицій неможливо. Тому важливого значення на цьому етапі набуває проблема оптимального розподілу інвестицій для розвитку інвестиційних промислових кластерів.

В першу чергу капітали повинні бути спрямовані у галузі та підприємства, що виробляють кінцеву конкурентоздатну та стратегічно важливу для України продукцію. Інвестовані в них кошти й отримані згодом прибутки оптимально перерозподіляються за логікою та пропорціями виробничої кооперації. Саме тому такі підприємства (галузеві групи підприємств) вважають "точками зростання" національної економіки. Вони можуть бути об'єднані в інвестиційні програми, основані на принципах каскадного реінвестування коштів. Стартові ресурси для таких інвестиційних програм можуть бути отримані державою і суб'єктами господарю-

вання на ринках позичкового капіталу під експортні контракти і ліквідні фондові активи (наприклад, енергокомпанії). Враховуючи те, що сьогодні відносно ліквідні на міжнародних фондових ринках акції лише 25—30 % майна, що виставляється на продаж, держава, як власник, повинна була б сконцентрувати частину коштів, що отримуються як доходи бюджету від приватизації державного майна, і спрямувати їх на підвищення ліквідності активів, які згодом братимуть участь у залученні ресурсів під каскадне інвестування пріоритетів промислової політики. Тому для підвищення ефективності використання державних фондових активів вкрай необхідним є підвищення якості аукціонів, що передбачає зміну політики ФДМУ відносно формування переліку підприємств, які виставлятимуться ним на продаж у найближчі роки.

Таким чином, першочерговими завданнями для реалізації кластерної моделі промислового розвитку і схеми каскадних інвестицій можна визначити:

- перегляд планів розміщення акцій підприємств, що приватизуються шляхом виставлення на спеціальні сертифікатні аукціони і забезпечення більшої ліквідності пакетів акцій, що виставляються державою на продаж;
- залучення спеціальних державних управліючих до забезпечення і координації глибокої та стабільної виробничої кооперації в ході реалізації програми каскадних реінвестицій;
- формування планів приватизації державних об'єктів стратегічного призначення з урахуванням необхідності розвитку індустріальної складової держави і пріоритетів державної промислової політики.

Держава, як власник своєї частини корпоративних прав, повинна спрямовувати фінансові ресурси розвитку не на дотування збиткових виробництв, а на забезпечення підвищення ліквідності активів підприємств, що входять до програм промислового розвитку за технологічним принципом шляхом надання ланцюгових інвестицій. Це сприятиме прискоренню інвестиційного процесу (сановані підприємства продаються дорожче), він стане більш визначеним (відомо, яку частину майна держава виділила саме для погашення заборгованості).

При цьому важливим чинником успішного інвестиційного процесу є реформування підприємств. Реструктуризація, приватизація, санація підприємств є центральним і обов'язковим елементом загальної економічної реформи та відновлення економічного росту. Якщо підприємства не стануть ефективними і рентабельними, то навіть відмінно розроблена і активно втілювана конкурентна стратегія не призведе до успішної індустріальної стратегії. Але існує і зворотний зв'язок: поки немає позитивного середовища для бізнесу (податків,

закону про банкрутство, ринку робочої сили, торговельних бар'єрів, закріплених прав власності, прозорий ринок валют і т. п.), доти не буде стимулів для реструктуризації і притоку інвестицій.

4. Методи, форми та інструментарій державної інвестиційної політики

Світовий досвід показує, що країни з перехідними економіками значно швидше долають економічну кризу у випадку оптимізації державної політики підтримки інвестиційного процесу. Державна інвестиційна політика історично сформувалася як складова частина функціонування ринкової економічної системи. Для ринку характерна відсутність централізованого керівництва процесом розподілу значної кількості матеріальних і фінансових ресурсів між суб'єктами відтворення.

Вважається, що головною метою державної політики підтримки інвестиційного процесу є непряма підтримка динамічної рівноваги за наявної кон'юнктури ринків. Тому при визначенні ефективності впливу держави на сам інвестиційний процес в умовах неврівноваженої економічної системи перехідних економік необхідно з'ясувати причини, які зумовили наявну нерівноважну ситуацію в інвестиційній сфері. Така ситуація, передусім, впливає з розбалансованості головних макроекономічних пропорцій — структурної кризи — подолання яких вимагає значного обсягу інвестицій. В силу глибоких кризових явищ власних інвестиційних ресурсів не вистачає, тому в більшості країн з перехідними економіками ефективно використані іноземні інвестиції стають ключовим фактором розвитку цих країн, а інвестування за межі країни сприяє їх органічній інтеграції у світове господарство. Для України іноземні інвестиції також є як потенційно важливим джерелом капіталу для доповнення внутрішніх інвестицій, так і об'єктивною необхідністю, зумовленою системою участі економіки країни в міжнародному розподілі праці і перерозподілі капіталу в вільні галузі підприємництва. Оскільки Україна намагається інтегруватися у світове господарство, проголосивши принципи відкритої економіки, важливим у цьому процесі є створення підґрунтя для вивозу капіталу з України та його імпорту в Україну.

Приплив іноземних інвестицій є життєво важливим і для досягнення середньотермінових цілей — виходу із суспільно-економічної кризи, подолання спаду національного виробництва та поліпшення якості життя українського населення. Якщо керівництво країни прагне залучити найкращих, найвишого гатунку інвесторів з розвинених країн Європи, Північної Америки, Азії та Близького Сходу, які хотіли б зробити довготермінові капіталомісткі інвестиції в Україну, то це можливо тільки в тому разі, якщо потенційні інвестори зна-

тимуть, що умови для розвитку підприємництва і система державного регулювання цілком відповідають тому, що є в інших країнах світу, де здавна відбуваються комплексні довготермінові процеси обміну в конкурентному середовищі.

Державне регулювання інвестиційної діяльності — потужний стимулятор розвитку ринкових відносин у країні та її інтеграції у світову економіку. Заходи щодо активізації інвестиційної діяльності застосовуються або в рамках економічної політики держави, або спрямовані на впровадження якоїсь конкретної інвестиційної програми чи проекту. Відповідно до світового досвіду є чимало ефективних і вже перевірених практикою методів активізації інвестиційної діяльності. Головні з них: пільгова податкова політика, фінансова підтримка, інфраструктурне забезпечення інвестиційної діяльності й стимулювання конкретних інвестиційних проектів.

Важко зробити однозначні висновки щодо того, чи можна, збільшивши інвестиції, досягти стійкого зростання. Та одне вважається зрозумілим: важливий не просто рівень інвестицій, а їх якість та ефективність розміщення. Це забезпечується створенням доброзичливого економіко-правового середовища для інвестування.

Тим часом, уже на початку 80-х років став відчутним негативний ефект такого "викручування рук" по відношенню до іноземного інвестора. Особливо відчутно негативний вплив такої законотворчості відбився на розвитку наукомістких технологій, що негативно вплинуло на розвиток місцевих виробників-експортерів, яким вкрай потрібна сучасна технологічна база для успіху в жорсткому конкурентному середовищі світового ринку. Таким чином, утворилася ситуація, за якої діюча на той час законодавча система регулювання іноземного інвестування стала гальмом для національної економіки.

Тому більшість нових індустриальних країн розробили значно гнучкіші засоби регулювання інвестиційного процесу, створюючи на етапі становлення зацікавленості транснаціональних корпорацій в експорті технологій, а також створили умови, за яких вплив такого фактора на національну економіку був би найефективнішим.

Передусім були законодавчо визначені пріоритетні галузі (програми) економіки, в яких діяльність іноземних компаній особливо заохочувалася. Галузевий або програмний підхід (те ж стосується і кластерної моделі промислового розвитку) передбачає сприяння підприємницькій діяльності іноземного капіталу у країні (або окремих її регіонах). Така практика характерна для Філіппін і може бути активно використана в Україні в рамках Закону України "Про державну програму залучення іноземних інвестицій в Україну". У той же час

у Бразилії, Єгипті, Малайзії, Мексиці, Сингапурі та ін. використовували *функціональний підхід*, який передбачав прийняття критеріїв на рівні підприємств (передова технологічна база, підготовка місцевого персоналу, використання вторинної сировини тощо), що дозволяло на рівні національного імпортера технології віднести конкретний проект до певної пріоритетної групи. Цей досвід доцільно було б використати при формуванні промислових кластерів.

Для втілення державної політики підтримки інвестиційного процесу у країні вважається необхідним визначити зв'язки поміж інструментами цієї політики, якими користується державна влада, і національною метою ("ідеєю") держави щодо економічного зростання, піднесення добробуту громадян, темпів інфляції та платіжного балансу держави, які, власне, можуть бути враховані при формуванні податкової політики. На думку багатьох економістів, динаміка інвестиційного процесу певною мірою є інтегральним показником оптимальності економічної політики, який демонструє успіхи (або навпаки) органів влади у впровадженні промислової та соціальної політики, що реалізуються завдяки системі узгоджених заходів фінансової і податкової політики.

Створення доброзичливого інвестиційного клімату у країні пов'язане з чітким правовим регулюванням інвестиційної діяльності, яка є сукупністю практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо заощадження і подальшої реалізації інвестицій. Законодавча база визначає правовий статус *інвесторів* — суб'єктів інвестиційної діяльності, які приймають рішення щодо вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Разом з правами інвесторів діюче законодавство встановлює й певні обов'язки.

Основу національного режиму інвестиційної діяльності становить валютно-фінансове та податкове регулювання інвестиційного процесу. Центральним аспектом фінансово-правового регулювання є існуючий рівень і стабільність оподаткування прибутку інвесторів, як і наявність системи преференцій (наприклад, податкової пільги).

Під час вироблення інвестиційної політики для індустріальних країн з перехідною економікою, державна влада постає перед необхідністю враховувати низку факторів, методів та інструментарію, які визначають сутність, масштабність та бажану спрямованість дій. Умовно такі фактори впливу можуть бути віднесені до "внутрішніх", які відбивають характер і стан національного економіко-правового середовища країни, та "зовнішніх", які віддзеркалюють характер тих умов загальноєвропейського, євро регіонального та світового ринків,

які опосередковано впливають на реалізацію інвестиційної політики держави.

Своєчасний та адекватний до економічного стану суспільства процес прийняття законів та інших нормативних актів, які регулюють інвестиційну діяльність, є однією з найважливіших умов реалізації державної інвестиційної політики. Законодавчі підвалини цієї політики регулюють інвестиційну діяльність у різних формах.

Державні органи регулювання сфер та об'єктів інвестування визначають загальні вимоги до їхнього вибору, а також формують найважливіші напрямки інвестування. Часом досить важко встановити безпосередній зв'язок між інструментами і цілями державної політики підтримки інвестиційного процесу. Тому для країн з перехідною економікою є сенс розглядати проміжні цілі. *Використання проміжної мети* у формуванні інвестиційної політики надає можливість здійснювати політичний процес за два кроки. На першому етапі, наприклад, можна зосередитись на відпрацюванні інструментів валютно-фінансової або кредитно-грошової політики. Це особливо важливо на етапі переходу до економічного зростання, але вибір таких цілей мусить визначитися тим, наскільки надійно вони пов'язані з кінцевою метою національної промислово-інвестиційної політики, правовою базою та інституалізацією ринку.

Очевидно, що головною метою економічної політики України є закріплення, примноження, диверсифікація вітчизняних порівняльних і конкурентних переваг у різних галузях та сферах економіки, що в умовах її відкритості становить головний ресурс вирішення і поточних, і стратегічних соціально-економічних проблем.

Підсумовуючи, можна констатувати: активне державне регулювання інвестиційної діяльності розглядається як важливий складовий елемент економічного розвитку країни загалом. Методи державного управління відображають галузь суспільних знань, які після концептуального визначення й узгодження з різними гілками влади та груп політичного впливу, набувають форми законодавчого або підзаконного акту. Інструментарій, який покладається в основу механізму реалізації певної інвестиційної політики, залежить від специфіки економіко-господарських завдань і галузі економіки. Країни з перехідною економікою можуть користуватися широким спектром методів і форм для досягнення певних цілей щодо підтримки інвестиційного процесу в державі. Залежно від органу влади і рівня компетенції інструментарій і методи суттєво відрізняються. Це важливо враховувати на початковій стадії вироблення рішень для зменшення витрат суспільної енергії при оптимізації державного управління.

При цьому слід мати на увазі, що Україна сьогодні може виходити на світові фінансові ринки з єдиним реальним ресурсом — фондovими активами промислових підприємств і підприємств енергетичного сектора економіки (включення землі як активу можливе лише після створення і впро-

вадження кадастрової системи та законодавчого визначення ціни на землю на рівні світових стандартів). Тобто для втілення в життя конкурентної стратегії дуже важлива, крім прийняття кластерної моделі промислового розвитку, активізація роботи держави на міжнародних фондovих ринках.

1. Величко В., Величко А. Тенденції у нагромадженні капіталу і зростання інвестиційної активності // Економіка України — 1999. — № 1. — С 18—23.

2. Гець В. Питання теорії і практики макроекономічної стабілізації в аспекті переходу від економічної кризи до зростання // Вісник НБУ — 1997. — № 9. — С 10—17.

3. Глазьев С. Стабилизация и экономический рост // Вопросы экономики. — 1997. — № 1. — С. 90—103.

4. Жаліло Я. А. Стратегія і тактика у державному регулюванні ринкових економічних систем. — К., 1996. — С. 7.

Stepankova T.

THE COMPETITIVE STRATEGY OF THE GOVERNMENT BASIC PRECONDITION FOR CONSTANT INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Strategic pace of Ukraine towards the development to a considerable extent depends on the competitive strategy of the government and the position that one's industrial complex will manage to obtain in the system of international labor specialization. Thus, industrial and external economic policy of the State first of all have to be tightly connected and directed upon gaining high efficiency and competitive advantage in industrial production.